

دستورالعمل



معاونت تحقیق و فناوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم م حاضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و تحقیق و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادتشجویان و اعضاء هیئت علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسن، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و تحقیق را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.



معاونت تحقیق و فن آوری

به نام خدا

تعهد اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجانب صدیقه وطن‌خواه توانا دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق گرایش: خصوصی که در تاریخ ۱۳۹۶/۰۲/۰۶ از پایان نامه خود تحت عنوان "مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی‌های صوتی و زیست محیطی"

با کسب نمره دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و تحقیق‌انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه قبلاً برای هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: صدیقه وطن‌خواه توانا

تاریخ و امضاء:



دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

در رشته: حقوق گرایش: خصوصی

عنوان:

مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی‌های صوتی و زیست محیطی

استاد راهنما:

دکتر عباس زمانی

نگارش:

صدیقه وطن خواه توانا

بهار ۱۳۹۶



صورجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: صدیقه وطن خواه توانا در تاریخ ۱۳۹۶/۰۲/۰۶ رشته: حقوق خصوصی از پایان نامه خود با عنوان: "مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی های صوتی و زیست محیطی"

با درجه	و نمره	دفاع نموده است.
نام و نام خانوادگی اعضای هیات داور	سمت	امضاء اعضای هیات داور

۱- دکتر عباس زمانی استاد راهنما

۲- دکتر قهرمانی استاد داور

۳- دکتر جعفری استاد داور

مراتب فوق مورد تایید است.

مدیر/معاونت پژوهشی

مهر و امضاء

سپاس‌گزاری:

هم‌اکنون که به یاری و لطف خداوند متعال پایان نامه خود را به پایان رساندم بر خود لازم می‌دانم از استاد ارجمند جناب آقای دکتر عباس زمانی که زحمات هدایت و راهنمایی اینجانب را در انجام این پایان نامه به عهده داشتند، تشکر و قدردانی کنم. با امید به آن که توانسته باشم با به نتیجه رساندن این پایان نامه جوایب و بخش کوچکی از محبت ایشان بوده باشم، آرزومند سلامتی، موفقیت روزافزون برایشان از ایزدمنان هستم.

تقدیم به :

خانواده عزیزم

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده ۱

فصل اول- کلیات تحقیق

مبحث اول- مفاهیم	۴
گفتار اول- مفهوم محیط زیست	۴
گفتار دوم- مفهوم آلودگی زیستی	۵
بند اول- منبع آلودگی	۷
بند دوم- انواع آلودگی	۸
گفتار سوم- مفهوم آلودگی صوتی	۹
گفتار چهارم- مفهوم آلودگی هوا	۱۰
بند اول- آلاینده های هوا	۱۱
بند دوم- ذرات معلق	۱۱
گفتار پنجم- مفهوم مسئولیت مدنی	۱۲
گفتار ششم- مفهوم مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی زیستی (صوتی)	۱۵
مبحث دوم- مبانی نظری تحقیق	۱۷
گفتار اول- نظریه تقصیر	۱۷
گفتار دوم- نظریه های فرض تقصیر، کار نامتعرف و خطر	۱۹
بند اول- نظریه فرض تقصیر	۱۹
بند دوم- نظریه کار نامتعرف	۱۹
بند سوم- نظریه خطر در برابر انتفاع	۲۰
گفتار سوم- نظریه مسئولیت مدنی ناشی از اشیاء خطرناک	۲۰
گفتار چهارم- نظریه تضمین حق	۲۱
گفتار پنجم- نظرات در مورد مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی	۲۲

فصل دوم- مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی و موانع و چالش های آن در حوزه آلودگی زیست محیطی

مبحث اول- نظام حاکم بر مسئولیت مدنی زیست محیطی	۲۵
گفتار اول- حق برخورداری از محیط زیست سالم	۳۱
بند اول- حق بر هوای پاک	۳۱
بند دوم- ارتباط آلودگی هوا با حق بر حیات	۳۱

بند سوم- ارتباط آلودگی هوا با حق بر سلامتی	۳۲
گفتار دوم- آلودگی محیط زیست در حقوق ایران و حقوق خارجی	۳۲
بند اول- آلودگی محیط زیست در حقوق ایران	۳۳
الف- قوانین و مقررات مربوط به آلودگی محیط زیست	۳۶
ب- قوانین و مقررات خاص مربوط به آلودگی صوتی	۳۸
ج- قوانین و مقررات خاص مربوط به آلودگی هوا در حقوق داخلی	۴۳
۱- قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست به جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۳	۴۳
۲- آیین نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۴	۴۳
۳- قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴	۴۳
بند دوم- قوانین و مقررات مربوط به آلودگی هوا در حقوق خارجی	۴۵
گفتار سوم- مسئولان مبارزه با آلودگی صوتی	۴۸
مبحث دوم- هدف از برقراری مسئولیت مدنی ناشی از خسارات های زیست محیطی و خسارات صرفاً زیست محیطی ناشی از آلودگی صوتی	۴۹
گفتار اول- هدف از برقراری مسئولیت مدنی ناشی از خسارات های زیست محیطی	۵۰
گفتار دوم- خسارات صرفاً زیست محیطی ناشی از آلودگی صوتی	۵۱
مبحث سوم- قواعد کلی مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی و شرایط تحقق آن	۵۴
گفتار اول- قواعد کلی مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی صوتی	۵۴
بند اول- قاعده منع آسیب	۵۴
بند دوم- قاعده مزاحمت های ناشی از مجاورت	۵۴
گفتار دوم- شرایط تحقق مسئولیت ناشی از آلودگی صوتی	۵۵
بند اول- انجام فعل زیانبار	۵۵
بند دوم- ورود خسارت	۵۷
بند سوم- رابطه سببیت	۵۷
گفتار سوم- خسارات ناشی از آلودگی هوا	۵۹
مبحث چهارم- موانع و چالش های آن در حوزه آلودگی زیست محیطی	۶۰
گفتار اول- دشواری اثبات رابطه سببیت	۶۰
گفتار دوم- تعدد اسباب در خسارات ناشی از آلودگی	۶۱
گفتار سوم- مشکلات مربوط به تعیین شخص مسئول	۶۲
گفتار چهارم- شدت مشکل در حوزه محیط زیست	۶۲
گفتار پنجم- تدریجی بودن و خسارات پنهان	۶۲

فصل سوم- آثار مسئولیت مدنی تولیدکنندگان آلودگی صوتی و روش های جبران خسارت ناشی از آن

- مبحث اول- آثار مسئولیت مدنی تولیدکنندگان آلودگی صوتی ۶۴
- مبحث دوم- روشهای جبران خسارت ناشی از آلودگی زیست محیطی و صوتی ۶۵
- گفتار اول- اعاده به وضع سابق ۶۶
- گفتار دوم- از بین بردن منبع ضرر ۶۷
- گفتار سوم- جبران نقدی خسارت ۶۸
- مبحث سوم- تعهد به آلوده نکردن هوا ۶۸
- گفتار اول- تعهد به رعایت اصول فنی و بهداشتی و سلامتی ۶۹
- گفتار دوم- تعهد به رعایت اصول زیست محیطی ۷۰
- مبحث چهارم- ضمانت تخلف از تعهد به آلوده کردن هوا و مشکلات انتساب مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی هوا ۷۰
- گفتار اول- ضمانت تخلف از تعهد به آلوده کردن هوا ۷۰
- بند اول- مطالبه خسارات ۷۰
- بند دوم- حق فسخ ۷۱
- گفتار دوم- مشکلات انتساب مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی هوا ۷۱
- بند اول- اثبات رابطه سببیت ۷۲
- بند دوم- تعیین شخص مسئول ۷۳
- بند سوم- علل متعدد آلودگی هوا ۷۳
- بند چهارم- تدریجی بودن ۷۳
- بند پنجم- تقسیم مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی هوا ۷۴
- مبحث پنجم- وسایل تأمین جبران خسارت ناشی از آلودگی صوتی و دادگاه صالح و قانون حاکم ۷۵
- گفتار اول- وسایل تأمین جبران خسارت ناشی از آلودگی صوتی ۷۵
- گفتار دوم- دادگاه صالح و قانون حاکم ۷۵

نتیجه گیری و پیشنهادها

- نتیجه گیری ۷۸
- پیشنهادها ۸۱
- منابع و مأخذ ۸۲
- چکیده انگلیسی ۸۸

چکیده

با گسترش زندگی ماشینی و افزایش میزان آسیب‌ها و خسارات وارده به حقوق انسان‌ها، روز به روز بر گستره دعاوی مسئولیت مدنی افزوده می‌شود. آلودگی صوتی و محیط زیست نیز که از الزامات نامطلوب زندگی امروزه بشر تلقی می‌شود، همواره ضررهایی را خواه برای انسان و خواه برای محیط زیست به همراه داشته است. به همین دلیل موضوع مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیستی و صوتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است همچنین در حوزه حقوق داخلی وجود مقررات پراکنده و کاستی‌های موجود در نظام حقوقی ایران در خصوص مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیستی و صوتی ضرورت توجه به این موضوع را آشکار می‌سازد.

این پژوهش با روش تحلیلی - توصیفی به بررسی موضوع می‌پردازد. تمرکز اصلی مباحث در تحقیق پیش رو پاسخگویی به این سؤال است که پاسخ نظام مدرن حقوقی مسئولیت مدنی برای جبران خسارت ناشی از آلودگی صوتی و زیست محیطی چیست؟ در این تحقیق ضمن پرداختن به مبانی و کلیات مربوط به حقوق مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی محیط زیست، مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیستی و صوتی مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌های این پژوهش این است که: با توجه به اینکه نظام حقوقی مسئولیت مدنی، بیان‌کننده اصولی کلی و عام است، امکان اعمال مقررات این نظام در ارتباط با آلوده‌کنندگان محیط زیست و تحمیل مسئولیت مدنی بر عاملان آلودگی، نیازمند بررسی عمیق‌تر است. همچنین اعمال مقررات مسئولیت مدنی به منظور جبران خسارت ناشی آلودگی هوا، به دلیل بسیاری از جمله: ماهیت و ویژگی‌های خاص موضوع، دشوار بودن انتخاب معیار مناسب و تعیین عامل اصلی آلوده‌کننده و... موجب شده تا حقوق مسئولیت مدنی نتواند حمایت کافی در خصوص جبران خسارت ناشی از آلودگی هوا به عمل آورد.

واژگان کلیدی: مسئولیت مدنی، آلودگی محیط زیست، آلودگی صوتی، جبران خسارت

فصل اول

کلیات تحقیق

حقوق محیط زیست - در معنای مصطلح امروزی آن - محصول بحران‌های زیست محیطی بعد از جنگ جهانی دوم و همچنین جریانات منتقد مدرنیته می باشد. واکنش حقوقی که در ادامه سیر واکنش های علمی، اجتماعی و سیاسی سعی در حل و فصل تعارضات جدی حیات مدرن با محیط زیست دارد که از ابتدا ملتزم و مستخرج از ادبیات دینی ادیان بزرگ جهانی نبوده است و شاید به همین سبب به کاربرد تعبیری همچون حقوق محیط زیست اسلامی عجیب بنماید. مسأله اما از نقطه نظر اسلام که منصرف و بی توجه به هیچکدام از عرصه- های حیات انسانی نمی باشد، شکل دیگری پیدا می کند، از سوی دیگر اسلام با مقید نمودن انسان از ابتدا سعی در سامان دادن به رابطه ای متعادل و متکامل میان انسان و محیط پیرامونش داشته است.^۱

تخریب و آلودگی محیط زیست را می توان ثمره ویژه جوامع صنعتی و یکی از ره‌آورد های صنعتی شدن اجتماعات بشری دانست که به این ترتیب کشورهای در حال توسعه سهم بسیار کمتری در پیدایش این پدیده خواهند داشت. سازمان ملل متحد و کنفرانس های مهم بین‌المللی نیز به این موضوع اشاره کرده‌اند و مسئولیت بیشتری را در برطرف کردن این مشکل جهانی برعهده این کشورها گذارده‌اند. به عنوان مثال می توان به اصل هفتم اعلامیه کنفرانس بین‌المللی محیط زیست در ریو اشاره کرد. در قسمت اخیر این اصل آمده است: ماگرچه در مورد مشارکت های متفاوت جهانی در زمینه رفع آلودگی محیط زیست همه کشورها مسئولیت مشترک دارند، اما مسئولیت هریک از آنها در قبال این امر متفاوت است. کشورهای صنعتی خود نمایانگر این مسئولیت هستند زیرا آنها در یک تلاش بین‌المللی استمرار توسعه را به دوش می کشند که در نتیجه خساراتی را متوجه محیط زیست جهان می کنند. از سوی دیگر آنها هستند که از تکنولوژی و قدرت مالی برخوردارند.^۲

مسئولیت مدنی امروزه دامنه بسیار وسیعی پیدا کرده است. هر جا که بحث از ورود خسارت و جبران آن مطرح باشد، باید مسئولیت مدنی را موضوع بحث دانست و از جمله مواردی که در آن ورود زیان و الزام به جبران خسارت به وسیله عامل آن مطرح می شود، موضوع آلودگی صوتی است. همچنین آلودگی صوتی در حوزه محیط زیست نیز واجد آثار مخرب و زیانباری می باشد که در نظام حقوقی ایران کمتر بدان توجه شده است و در این خصوص در غالب کشورهای صنعتی مکانیزم های جدید مسئولیت مدنی در حوزه محیط زیست مطرح می باشد که بررسی تحلیلی آن و انطباق با نظام حقوقی ایران نیز ضروری به نظر می رسد.

۱ - فهیمی، عزیزالله و عرب زاده، علی (۱۳۹۱) مبانی فقهی حقوق محیط زیست، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۱۳، ص ۱۸۷.

۲- قاسمی، ناصر (۱۳۹۱) حقوق کیفری محیط زیست، تهران، انتشارات خرسندی، ص ۴۱.

در این فصل، ابتدا مفاهیم تبیین می گردد سپس در مبحث دوم، مبانی نظری تحقیق مورد بررسی قرار می - گردد.

مبحث اول- مفاهیم

«آلودگی» یکی از نخستین و مهمترین مشکلات زیست محیطی به شمار می رود که به دنبال افزایش مصرف انواع سوخت های فسیلی و اختراع و تولید روزافزون اتومبیل و گسترش صنایع بویژه در شهرهای شلوغ بوجود آمده است که باید برای کنترل و مقابله با آن فکری می شد. با شکل گیری برخی حساسیت ها نسبت به این موضوع که می رفت سلامت عمومی و محیط زیست را به خطر اندازد قوانین و مقررات مختلفی برای مقابله با آن توسط دولت ها به تصویب رسید. این جریان از کشورهایی آغاز گشت که این آلودگی شدت بیشتری به خود گرفته بود و عواقب آن را به عینه لمس نموده بودند کم کم در اکثر کشورها قوانین و مقررات و نظامات گوناگونی برای کنترل و مقابله با این آلودگی به تصویب رسید و در کنار آن نهادها و ارگان های اجرایی خاص و ویژه ای نیز برای مقابله با این پدیده و تضمین اجرای قوانین تاسیس گردید و روز به روز با افزایش این قسم از آلودگی و جهانی شدن آن لزوم پاسخگویی به این پدیده بیش از پیش احساس گردید. مسئله اساسی تردراین زمینه این است که به واقع حقوق و ابزارهای متکی برآن چه نقشی می توانند در فرایند مقابله با تباهی های زیست محیطی به طور اعم و آلودگی هوا به طور اخص داشته باشند؟ و آیا می توان با توسل به ابزارهای حقوقی پیش بینی شده چاره ای برای این مشکل اندیشید؟ آیا حقوق نیز به مانند سایر راه حل های فنی محکوم به شکست است؟

در این مبحث، مفاهیم: محیط زیست، آلودگی زیستی، آلودگی صوتی، مسئولیت مدنی و مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی زیستی و صوتی تبیین می گردد.

گفتار اول- مفهوم محیط زیست

شاید در ابتدا این گونه به نظر برسد که ارائه تعریف از «محیط زیست» امری غیرضروری باشد و بدهات معنی متبادر شده به ذهن ممکن است هیچ گونه ابهامی باقی بگذارد؛ اما با توجه به آن که الفاظ در حقوق بار معنایی خاصی دارند، بررسی عبارت محیط زیست نیز ضروری می نماید.

در قوانین و مقررات کشور هیچ متن حقوقی که محیط زیست را به صورت جامع و مانع تعریف کرده باشد، وجود ندارد و قوانینی که در این حوزه وضع شده اند، هیچ تعریفی از آن ارائه ننموده اند. بلکه در آنها از محیط زیست در رابطه با سه عنصر: طبیعت، منابع طبیعی و شهر و مناظر سخن گفته اند. به عبارت دیگر، در نظام های

حقوقی کشور هرگاه از عبارت «محیط زیست» استفاده شده است باید توجه نماییم که این مفهوم در ارتباط با کدامیک از عناصر پیش گفته استفاده شده است.^۱

مقصود از طبیعت، انواع حیوانات، گیاهان و تعادل بیولوژیک بین آنهاست که از این مفهوم در مواد ۱ و ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست استفاده شده است. هنگامی که از عبارت محیط زیست با رویکرد منابع طبیعی استفاده می شود، نیز مقصود: آب و هوا و معادن است.^۲ مفهوم دیگری که ماده ۵ قانون حفظ گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی رویه درخت (مصوب ۱۳۵۲/۵/۱۱) نظر به آن دارد.

محیط زیست با مفاهیم دیگری همچون: طبیعت، اکولوژی و ... در ارتباط است. در اکولوژی به مطالعه انواع جانداران (به استثنای انسان) در محیط طبیعی آنها می پردازند و طبیعت نیز مفهومی است که دلالت بر تمام موجودات در جهان می نماید.^۳ اما صرف نظر از تعاریفی که با رویکردهای خاص از محیط زیست ارائه شده است، با توجه به تأثیر و تأثر متقابل انسان، جانوران، گیاهان، هوا، خاک و منابع طبیعی در محیط بر یکدیگر می-توان گفت: محیط زیست عبارت است از: محیطی شامل: هوا، خاک، منابع طبیعی، گیاهان، جانوران، انسان و روابط متقابل آنها.^۴ که در این پایان نامه این تعریف، ملاک قرار می گیرد.

گفتار دوم- مفهوم آلودگی زیستی

«آلودگی»^۵ مشتق از کلمه یونانی «پلوتوس»^۶ است که از معنای ناپاکی و کثیفی گرفته شده است.^۷ در لغت «آلودن» به معنای مالیدن چیزی به چیزی، به طوری که اثر نیک یا بد، تر یا خشک از آن در دومی باقی بماند، کثیف شدن و آلودگی به معنی دین، وام، بدهکاری و تیرگی آب به کار رفته است.^۸

بنابراین منظور از لغت «آلودگی» عبارت است از: «فرآیندی که باعث افزودن موارد مضر یا کثیف به زمین، هوا، آب، محیط و غیره شده به طوری که برای استفاده بهینه نامطلوب باشد».^۹ در یک تعریف گفته شده است:

۱ - تقی زاده انصاری، مصطفی (۱۳۹۳) حقوق محیط زیست، تهران، انتشارات سمت، ص ۷.

۲ - به عنوان مثال می توان به ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست اشاره نمود.

۳ - تقی زاده انصاری، مصطفی، پیشین، ص ۱۰.

۴ - محمدی، مجید (۱۳۹۰) محیط زیست (مفاهیم، توسعه پایدار، آلودگی ها و جلوگیری از اتلاف منابع) تهران، شرکت مهندسی مروجان، ص ۱۱.

5 - Pollution

6 - Pollutes

7 - Polarya, Air Pollution Metrology and Dispersion, Oxford University Press, 1999, p. 1.

۸ - معین، محمد (۱۳۹۰) فرهنگ فارسی، جلد ۱، تهران، انتشارات امیرکبیر، ص ۶۲۲.

9 - Wehmier, Sally, Oxford Advanced Leners Dictionary, Oxford University Press, 2003, p. 171.

آلودگی زمانی ایجاد می‌شود که غلظت یک عامل شیمیایی در محیط به اندازه‌ای باشد که باعث واکنش فیزیولوژیکی بوسیله موجودات زنده در نتیجه تغییرات بوم شناختی شود.^۱

در تعریف دیگر آمده است: «آلودگی عبارت است از هرگونه تغییر نامطلوب در خواص طبیعی یا شیمیایی یا بیولوژیکی محیط مانند هوا، آب و خاک که سبب ورود خسارت بر حیات انسانی یا سایر اجزای کائنات اعم از حیوانات یا گیاهان شود»^۲ اصطلاح عام دیگری که بعضاً برای نشان دادن آلودگی به کار برده شده است^۳ همان آلودگی، فساد یا «پلشتی»^۴ است با این تفاوت که منظور از این اصطلاح عبارت است از وجود مواد نامطلوب در چیزی که آن را برای مصرف خاصی که برای آن مشخص شده است، نامناسب کند.^۵

تعریف آلودگی از منظر حقوقی را باید در اسناد و قوانین و گاهی در دکتترین حقوقی جست. در قوانین متعددی نیز آلودگی تعریف شده است که از جمله آنها می‌توان به ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ با اصلاحات بعدی اشاره نمود. آلودگی محیط زیست از نظر این قانون عبارت است از: «پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا، خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که زیان آور به حال انسان با سایر موجودات زنده و یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد، تغییر دهد». به این ترتیب ملاحظه می‌شود که بدون در نظر گرفتن عبارت تعریف و کلماتی که در آن به کار رفته است از نظر مفهوم همان تعریفی است که متخصصین علوم زیست محیطی از آلودگی محیط زیست بیان کرده‌اند.

در عرصه حقوق بین‌الملل نیز از آلودگی محیط زیست تعاریفی بیان شده است. در کنوانسیون بین‌المللی نجات دریایی ۱۹۸۹ لندن، تخریب و آلودگی محیط زیست این‌گونه تعریف شده است: صدمه به محیط زیست عبارت است از هر صدمه مادی اساسی به سلامتی انسان یا حیوان یا منابع دریایی و آب‌های ساحلی یا آب‌های درون سرزمینی یا مناطق مجاور آنها که در نتیجه آلودگی، لوث شدگی، آتش سوزی، انفجار یا حوادث مهم مشابه ایجاد می‌شود. همچنین باید از برخی اسناد بین‌المللی مرتبط نیز یاد نمود.^۶

-
- ۱- فریدمن، بیل (۱۳۹۲) بوم‌شناسی محیط زیست، ترجمه: علیرضا کوچکی و محمدحسینی، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ص ۱۸ و مشهدی، علی (۱۳۹۱) ترمینولوژی حقوق محیط زیست، تهران، انتشارات خرسندی، ص ۳۰.
 - ۲- شیلتون، دینا و کیس، الکساندر (۱۳۸۹) کتابچه قضایی حقوق محیط زیست، ترجمه: محسن عبدالهی، تهران، انتشارات خرسندی، ص ۱۹۱.

3 - The Columbia Encyclopedia, Sixth edition, Columbia Press, 2004, p. 920.

4 - Contamination

۵- بوتکین، دانیل (۱۳۸۹) شناخت محیط زیست، ترجمه: عبدالحسین وهاب زاده، جهاد دانشگاهی مشهد، ص ۶۴۴.

۶- مشهدی، علی، پیشین، ص ۳۳.

در اصطلاح حقوق، آلودگی مفهومی است که معنای ضرر را که از ارکان مسئولیت مدنی می شود در درون خود دارد. آلاینده ها و یا آلودگی ها معمولاً در اثر فعالیت انسانها پدید می آید. «آلودگی» عبارت است از: هر گونه تغییر در اجزاء متشکل محیط به طوری که استفاده پیشین از آنها ممکن نشود و به طور مستقیم یا غیرمستقیم منافع و حیات موجودات زنده را به مخاطره اندازد.^۱

در تعریف دیگری که اغلب متخصصان از مفهوم آلودگی با رویکرد زیست محیطی ارائه نموده اند، آمده است: پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، خاک و هوا به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی آن را به گونه ای تغییر دهد که برای انسان، گیاه، سایر موجودات زنده و یا آثار و ابنیه زیان آور باشد.^۲ مفهوم اخیر در قوانین و مقررات مرتبط با محیط زیست مورد بهره برداری واقع شده است.^۳ در واقع، مفهوم اصطلاحی آلودگی به نتیجه حاصل از آلودگی نظر دارد. به این مفهوم که چنانچه ماده ای در محیط زیست پخش شود و منجر به تغییر کیفیت فیزیکی، شیمیایی و یا بیولوژیکی محیط زیست نشود، به نحوی که به حال انسان و حیوان و ... نیز مضر نباشد، آلودگی زیست محیطی نام نخواهد گرفت. لازم به توضیح است که عدم تأثیر موارد فوق الذکر باید به دلیل کمیت محدود و ناچیز مواد پخش یا آمیخته شده باشد.

آلودگی زیست محیطی نتیجه بهره گیری نادرست از محیط زیست و بیانگر نگاه تک بعدی و کوتاه مدت انسان ها به محیط اطرافشان می باشد.

بند اول- منبع آلودگی

آلودگی و تخریب محیط زیست از راه های گوناگون به وجود می آید. به عبارت دیگر، آلودگی وارد بر محیط زیست از منابعی ناشی می شوند که این منابع خود دارای منشأ و زمینه یکسان نیستند. گاهی آلودگی محیط زیست از یک منبع طبیعی پدید می آید مانند آتشفشان ها و در مواردی نیز آلودگی بر اثر فعالیت انسان به وجود خواهد آمد مانند آلودگی صوتی، هسته ای و مانند آن.

۱ - دبیری، مینو (۱۳۹۳) آلودگی محیط زیست، تهران، انتشارات اتحاد، ص ۱۱.

۲ - محمدی، مجید، پیشین، ص ۵۲.

۳ - در این خصوص می توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۲/۲/۲۸ (با اصلاحات بعدی)

ب- ماده ۲ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴/۲/۳

ج- بند د ذیل بخش ۵ ماده ۱ قانون مدیریت پسماندها

د- تبصره ۲ ماده ۶۸۸ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵/۳/۲

بنابراین به شکل کلی می‌توان گفت که آلودگی محیط زیست دارای دو منبع اساسی است: ۱- طبیعی ۲- انسانی.^۱

همچنین باید یادآور شد که هر یک از اشکال آلودگی مانند آب و هوا و خاک به نوبه خود دارای منابع مخصوص به خود هستند.

بند دوم- انواع آلودگی

از نظر بیولوژیکی دو گروه آلوده‌کننده وجود دارد که عبارتند از:

آلوده‌کننده قابل انحطاط: این گروه از آلوده‌کننده را می‌توان تجزیه کرد، مصرف کرد و یا از بین برد. این آلوده‌کننده‌ها خود به دو قسمت تقسیم می‌شوند که عبارتند از: قابل انحطاط تند و کند.

آلوده‌کننده‌های قابل انحطاط تند مانند زایدات کشاورزی و حیوان و نیز فاضلاب انسانی که به سرعت تجزیه می‌شوند. به طور مثال رودخانه‌ای که آب در آن به سرعت جریان دارد، معمولاً به خودی خود از فاضلاب انسانی که در آن وارد شده است پاک می‌شود، مگر آنکه این سیستم طبیعی پاک‌سازی بنا به دلایلی مانند ورود متراکم زایدات آلوده‌کننده از یک شهر بزرگ، چندین منطقه شهری و یا روستایی دچار اختلال شود.^۲

آلوده‌کننده‌های غیرقابل انحطاط: این بخش از آلوده‌کننده‌ها در بیشتر موارد از راه‌های طبیعی متلاشی نمی‌شوند. از جمله این آلوده‌کننده‌ها را می‌توان جیوه، سرب و بعضی از ترکیبات آنها و نیز برخی از پلاستیک‌ها نام برد. همواره باید سعی کرد تا آلوده‌کننده‌های غیرقابل انحطاط و یا قابل انحطاط کند، به آب، هوا و خاک وارد نشوند و یا با خارج کردن آنها از محیط زیست از زیان آنها کاست.^۳

۱- میلر، جی. تی (۱۳۹۲) زیستن در محیط زیست، ترجمه: مجید مخدوم، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ص ۱۴.

۲ - آلوده کننده های کند مانند برخی از مواد رادیواکتیو و د.د.ت هستند که برخلاف دسته اول تجزیه آنها به کندی صورت می گیرد، به طوری که یا اجزای آنها به طور کامل از هم پاشیده می شوند و یا تا میزان بسیار زیادی نارسایی پیدا می کنند. حدود چهار سال طول می کشد تا د.د.ت وارد شده در خاک تا میزان ۲۵ درصد سطح اولیه وارد شده تجزیه شود. بعضی از مواد رادیواکتیو در مدت چند دقیقه یا ساعت به میزان غیرقابل ضرر تجزیه می شوند، یعنی در ردیف آلوده کننده های قابل انحطاط سریع به شمار می روند. اما استرودنیوم ۹۰ که در اثر انفجار بمب اتمی تولید می شود تا دهها سال به شکل زیان آور در طبیعت باقی می ماند و یا پلوتونیوم ۲۳۹ که توسط نیروگاههای اتمی تولید می شود تا صدها هزار سال به صورت زیان آور در طبیعت باقی خواهد ماند. (قابل انحطاط کند)

۳- میلر، جی. تی، پیشین، صص ۱۳ و ۱۲.

آلودگی محیط زیست دارای حوزه‌ها و اشکال گوناگون است. مانند آلودگی آب و هوا، صوت، شیمیایی، هسته‌ای، حرارتی و مانند آن. در این میان آلودگی آب و هوا از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردارند و در ضوابط و مقررات داخلی و بین‌المللی نیز بیشتر از سایر موارد مورد توجه قرار گرفته‌اند.

گفتار سوم- مفهوم آلودگی صوتی

«صدا» یا «صوت» یا انرژی آکوستیک به صورت امواج در حال حرکت نوسان های فشار هوا از فرستنده به گیرنده، در فضا ایجاد می‌شود. انتشار صدا با وضعیت باد و درجه حرارت ارتباط دارد.^۱ همچنین در تعریف «صوت» گفته اند: صدا یا صوت عبارت است از: امواج طولی که از ارتعاش سریع اجسام و مواد اعم از جامد، مایع و گاز تولید می‌شود و «آلودگی صوتی» عبارت است از: پخش و انتشار هر گونه صوت، صدا و ارتعاش مربوط، بیش از حد مجاز و مقرر در فضای باز (غیر سرپوشیده)

صدا را از ابعاد گوناگون می‌توان بررسی نمود. اصواتی که ساده یا ترکیبی معین از صوت های ساده اند، معمولاً به گوش انسان خوشایند هستند. دسته دیگر اصواتی هستند که ترکیب نامعینی با بی‌نظمی از صوت های ساده‌اند و دارای ارتعاشاتی هستند که از قاعده معینی پیروی نمی‌کنند و معمولاً به گوش انسان ناخوشایند هستند. این گونه اصوات را سروصدا می‌نامند. البته در حوزه الکترونیک و یا نرووفیزیولوژی به پیامی گفته می‌شود که هیچ گونه اطلاعاتی را در بر نداشته باشد و شدت آن در طول زمان به طور اتفاقی تغییر می‌یابد.^۲

از نقطه نظر روانشناسی، سروصدا عبارت است از یک صوت نامطلوب، ناخوشایند یا ناخواسته. تعریف روانشناسانه از سروصدا در فیزیک (علیرغم آنکه در این علم نمی‌توان صادر را از محیط مطلوب بودن یا نامطلوب بودن تقسیم بندی نمود) و در بخش آکوستیک نیز مورد توجه است و سروصدا را به عنوان انرژی صوتی قابل شنیدنی تعریف می‌کنند که بر سلامتی جسمی و روانی انسان اثر معکوس و منفی دارد.^۳

حد مجاز آلودگی صوتی که «استاندارد آلودگی صوتی» هم نامیده می‌شود، عبارت است از میزان و مشخصات ویژه‌ای که با توجه به اصول حفاظت محیط زیست و بر مبنای واحد اندازه‌گیری صدا برای منابع مولد آلودگی صوتی و فضای مورد انتشار و محیط های مختلف تعیین می‌شود.

۱ - ملکوتیان، محمد (۱۳۸۳) آلودگی صوتی، تهران، انتشارات آگاه، ص ۱۲.

۲ - صفارزاده، محمود و رحیمی، فرزاد (۱۳۹۰) آلودگی صوتی در سیستم حمل و نقل، تهران، انتشارات سازمان حفاظت از محیط زیست، ص ۳.

۳ - همان، ص ۳.

عامل آلودگی صوتی که به اختصار «عامل آلودگی» نیز نامیده می شود، عبارت است از هر شخص حقیقی که اداره یا تصدی منابع ثابت و هدایت منابع سیار مولد آلودگی صوتی را خواه برای خود یا به نمایندگی از طرف شخص یا اشخاص حقیقی دیگر برعهده داشته و یا شخصاً به طرق مختلف عامل ایجاد آلودگی است.

در اصطلاح، یکی از معضلات مدیریت شهری در بخش حفاظت محیط زیست آلودگی صدا است. اگرچه صدا دارای اثرات نامطلوب جسمی و روحی و اجتماعی است و درخصوص پیشگیری و کنترل آن اتفاق نظر وجود دارد اما به طور اجتناب ناپذیری در محیط زیست و محیط کار تولید و منتشر می گردد به طوری که حتی در کشورهای توسعه یافته صنعتی هنوز هم یکی از معضلات عمده مدیریت زیست محیطی شهری را موضوع آلودگی صدا تشکیل می دهد. علاوه بر مخاطراتی که برای مواجهه با صدا برشمرده اند، وجود آلودگی صوتی در محیط دلیل اتلاف انرژی توسط منابع مختلف شهری و صنعتی است و از دیدگاه بهینه سازی مصرف انرژی نیز باید این موضوع مد نظر قرار گیرد.

در خصوص منابع تولید آلودگی صوتی با بررسی مقررات موجود در این حوزه می توان منابع را به هفت دسته تقسیم بندی نمود که عبارتند از:

- ۱- نیروگاه ها و پالایشگاه ها
- ۲- کارخانه ها و کارگاه ها
- ۳- وسایل نقلیه موتوری
- ۴- فروشگاه ها، پایانه های حمل و نقل
- ۵- تعمیرگاه های وسایل نقلیه و صنوف تولیدکننده آلودگی
- ۶- میادین تیر
- ۷- سایر منابع^۱

گفتار چهارم- مفهوم آلودگی هوا

مطابق گزارش مورخه ۱۴ سپتامبر ۱۹۶۷ شورای اروپا، آلودگی هوا را اینگونه تعریف نمود: «آلودگی زمانی است که در هوا یک ماده خارجی وجود داشته باشد و با توجه به شناخت های علمی زمان، موجب اثری زیان آور شود یا ایجاد ناراحتی کند».^۲

۱ - ساعد، نادر و تیلا، پروانه (۱۳۹۲) مجموعه قوانین و مقررات حفاظت از محیط زیست، تهران، انتشارات خرسندی، ص ۳۶۴.

۲- شون، پل (۱۳۸۹) آلودگی هوا، ترجمه: دکتر کریم کوشا، تهران، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، صص ۳ و ۲.